

„Žemaičių prietelius“ – laikraštis, kūręs modernaus žemaičio tapatybę

Janina BUCEVIČĖ

Telšiuose 1925–1940 m. leistas savaitraštis „Žemaičių prietelius“ – vienas reikšmingiausių tarpukario Žemaitijos kultūrinio ir visuomeninio gyvenimo reiškinių. Tai buvo daugiau nei regioninis laikraštis. Jį galima įvardyti kaip gyvą intelektualinę erdvę, formavusią katalikišką ir tautinę savimonę, skatinusią žemaitišką kultūrinę saviraišką ir telkusią krašto šviesuomenę.

Laikraščio įkūrimas ir jo kryptis

1925 m. kunigas P. Ramanauskas kartu su kunigais P. Korzonu, J. Striku bei Telšių visuomenės veikėjais Danyliumi, Garbaliusku, J. Mačerniu ir kitais įsteigė katalikiškos krypties savaitraštį „Žemaičių prietelius“. Leidėju tapo Telšių katalikų veikimo centro Telšių skyriaus valdyba. Leidinio tikslai buvo stiprinti lietuvišką tautinę savimonę, puoselėti katalikiškas vertybes ir telkti Žemaitijos visuomenę bendram kultūriniam bei visuomeniniam darbui.

Pirmuoju redaktoriumi tapo teisininkas Jurgis Dagilis. Nors jis buvo kilęs iš Suvalkijos, bet puikiai suvokė Telšių – kaip kylančio dvasinio ir kultūrinio centro – reikšmę.

Tuo metu Lietuvoje vyko intensyvios politinės ir religinės polemikos, todėl atsirado poreikis turėti leidinį, galintį pasiūlyti aiškią vertybinę poziciją ir tapti atsvara kairiųjų spaudai.

Per laikotarpį nuo 1925 m. kovo 18 d. iki 1940 m. birželio 28 d. buvo išspausdinti net 758 laikraščio numeriai. Tai liudija ne tik šio leidinio populiarumą, bet ir nuoseklų redakcijos darbą.

Vyskupijos parama ir leidinio plėtra

1926 m. įsteigus Telšių vyskupiją, jos ganytojas vyskupas Justinas Staugaitis aktyviai rėmė laikraštį

Laikraščio „Žemaičių prietelius“ 1936 m. rugpjūčio 23 d. numerio pirmasis puslapis

ir pasiekė, kad jis taptų visos vyskupijos savaitraščiu. Tai gerokai išplėtė leidinio skaitytojų ratą ir geografiją. Vyskupijos kurija ne kartą finansiškai rėmė leidinį, pats vyskupas aktyviai bendradarbiavo spaudoje. Per „Žemaičių prietelių“ su tikinčiais ryšį palaikė visa vyskupija – nuo vyskupo iki eilinio parapijiečio.

Iš pradžių leidinys buvo spausdinamas Kauno „Švyturio“ spaustuviėje, o į Telšius atvežamas traukiniu. 1928 m., vyskupijai įsigijus nuosavą spaustuovę, „Žemaičių prieteliaus“ leidyba buvo perkelta į Telšius. Prenumeratos kaina iš pradžių siekė 5 litus per metus, vėliau sumažėjo iki 3 litų. Skaitytojų skaičius augo. Jie užsisakydavo nuo maždaug 3 tūkstančių iki beveik 5 tūkstančių egzempliorių.

Autoriai ir bendruomenė

„Žemaičių prietelius“ buvo atvira tribūna, iš kurios sklido įvairūs balsai. Tai buvo laikraštis, kuriame susitikdavo dvasininkų autoritetas ir pasauliečių patirtis. Čia savo tekstus skelbdavo tuometiniai vyskupai Justinas Staugaitis ir dr. Pranciškus Petras Būčys, kunigai Vincencas Borisevičius, dr.

Jurgis Narjuskas, dr. Kazimieras Olšauskas, Antanas Simaitis ir kiti dvasininkai. Ne mažiau svarbus buvo ir pasauliečių indėlis. Laikraštyje buvo spausdinami Juozo Mačernio, Prano Genio, Pauliaus Jurkaus, Albino Jasenauskio Stasės Vanagaitės, Broniaus Jurgučio, Algimanto Žuko, gydytojo Pranciškaus Šimkevičiaus, Leonardo Plechavičiaus ir daugelio kitų ano meto šviesuolių straipsniai. Dalis autorių savo pavardžių neskelbdavo (naudodavo slapyvardžius ar inicialus), todėl šiandien juos identifikuoti ne visada pavyksta. Žinoma, kad kunigas, vėliau – vyskupas Pranciškus Ramanauskas savo straipsnių autorystę nurodydavo taip: Padubisietis, P. R., K. P. R., X., XY ir kt.

Redaktoriai ir redakcinė laikysena

Nors iš pradžių oficialiai redaktorius buvo Jurgis Dagilis, faktiškai laikraštį redagavo kun. Pranciškus Ramanauskas. Jam 1927 m. išvykus studijuoti į Romą, redagavimą laikinai perėmė kun. Juozapas Dobužinskas, vėliau – Bronė Norvaišaitė, kun. Petras Maželis, o nuo 1931 m. – Kazys Berulis. 1936 m. sausio 1 d. redaktoriumi oficialiai tapo P. Ramanauskas. Jo redakcinę laikyseną atspindi šie žodžiai: „Daug gali jėga, bet dar daugiau – švelnumas ir malonumas.“

P. Ramanauskio laikotarpiu laikraščio apimtis padidėjo nuo keturių iki dvylikos puslapių, išaugo temų įvairovė, buvo aktyviai ieškoma naujų skaitytojų: organizuojamos prenumeratos akcijos, skatinama į laikraščio platinimą įsitraukti parapijas. 1936 m. daugiausiai prenumeratorių buvo Girdiškės parapijoje.

Tais laikais spaudai buvo daromas politinis spaudimas – tautininkų režimo cenzūra kartais bausdavo net už menkiausią valdžios kritiką. Cenzoriams užkliūdavo ir „Žemaičių prietelius“, o redaktorius K. Berulis net du kartus buvo trumpam uždarytas Telšių kalėjime.

Vėlesniais metais laikraštį redagavo kunigai Feliksas Gureckas, Vytautas Motiekaitis, o paskutiniu metu redaktoriumi buvo kun. dr. Kazimieras Olšauskas.

Turinio įvairovė – nuo tikėjimo iki kasdienybės

„Žemaičių prietelius“ siekė būti laikraščiu visiems. Jame buvo rašoma apie viską, pradedant nuo valstybės gyvenimo iki paprasto žmogaus kasdienybės. Laikraštyje spausdindavo teologinius straipsnius, Lietuvos ir tarptautinių įvykių apžvalgas, moralinio ugdymo tekstus, skelbdavo visai visuomenei aktualius Lietuvos Respublikos Seimo priimtus įstatymus, vyskupo ganytojiškus laiškus, tekstus, kuriuose buvo analizuojamos socialinės problemos, rašoma kovos su girta-

Telšių vyskupas Justinas Staugaitis (1866–1943)

vimu, skurdo mažinimo, visuomenės dorovės temomis. Jau pirmajame laikraščio numeryje buvo išspausdintas „Švenčių ir poilsio įstatymas“, kuriame nurodyta, kad visi sekmadieniai yra švenčių dienos. Šventinių, visiems privalomų nedarbo dienų tais metais buvo net 17, dar 4 dienos buvo privalomos nedarbo dienos valstybinių ir savivaldybės įstaigų darbuotojams, o privačių įstaigų ir įmonių savininkai galėjo reikalauti, kad minėtomis dienomis darbuotojai dirbtų, bet tik iki 12 valandos. Beje, parduotuvės, kavinės, restoranai sekmadieniais ir švenčių dienomis negalėjo dirbti nuo 10 iki 13 val., o Vasario 16-ą, Šv. Velykų ir Sekminių pirmąją dieną – visą dieną.

„Žemaičių prietelius“ buvo ir kasdienybę fiksuojantis leidinys. Jame spausdinami nuolatiniai skyreliai „Žemaičių

(Nukelta į 20 p.)

Lietuvos bažnytinės provincijos žemėlapis. 1926 m. Saugomas Telšių vyskupijos kurijos archyve

krašto naujienos“, „Ūkis“, „Telšių kronika“, „Nelaimingi atsitikimai“ buvo aktualūs ne tik anų laikų skaitytojams. Jie ir šiandien yra vertingas rašytinis šaltinis, sudarantis galimybę mūsų laikų žmonėms susipažinti su ano meto Žemaitijos gyvenimu, krašto gyventojų buitimi, ekonominėmis sąlygomis. Laikraštyje buvo skelbiamos ir pagrindinių maisto produktų bei kitų prekių kainos. Pvz., viename iš laikraščio numerių nurodyta, kad 50 kg bulvių Telšiuose kainuoja apie 2,40 Lt (lito), Tauragėje – 2,50 Lt, Šiauliuose – apie 3,00 Lt, o dešimties kiaušinių kaina – apie 0,90 Lt, gyvos vištos – apie 3,00 Lt.

Laikraščio puslapiuose buvo rašoma ir apie svarbiausius kriminalinius įvykius: vagystes, plėšimus, žmogžudystes, pasakoama apie nesugaunamąjį plėšiką Stepą Rickų (kartais jo „žygdarbiai“ buvo lyginami net su legendinio Tado Blindos istorijomis).

Žemaičių kalba ir kultūrinė savimone

Vienas išskirtiniausių leidinio bruožų – dėmesys žemaičių kalbai. XX a. IV deš., kai valstybės kalbos politika buvo orientuota į bendrinės kalbos stiprinimą, „Žemaičių prietelius“ tapo svarbia platforma žemaitiškai saviraiškai. Žemaitiškas žodis čia buvo ne praeities ženklas, o gyva kultūros forma. Rubrika „Žemaitiška pastuogė“ skatino skaitytojus didžiuotis savo kalba ir ją vartoti rašant. 1939 m. laikraštyje paskelbti žemaičių rašybos pagrindai sukėlė diskusijų visoje Lietuvoje. Nepaisant to, kad kai kuriuose leidiniuose pasirodė straipsnių, kuriuose rašyta apie

tariamą žemaičių separatizmą, „Žemaičių prietelius“ nuosekliai pabrėždavo, kad regioninė kultūra per įvairiapusiškumą stiprina tautos vienybę.

Kultūros sklaidos centras

Laikraštis buvo svarbi kultūros sklaidos priemonė. Jame yra išspausdinti pirmieji poeto Vytauto Mačernio eilėraščiai, savo kūrybą čia skelbė Paulius Jurkus, Pranas Genys, Paulius Drevinis ir daug kitų ano meto autorių. Leidinys glaudžiai bendradarbiavo su Telšių kultūros įstaigomis – Žemaičių muziejumi „Alka“, „Kanklių“ draugija, Žemaičių teatru. Leidinyje buvo spausdinami tekstai, pristatantys naujausias parodas, skelbtos ir spektaklių recenzijos. Laikraštis kūrė gyvą kultūrinę erdvę, kurioje susiliejo istorija, tradicija ir šiuolaikinė kūryba.

Ryšys su visos Lietuvos gyvenimu

Nors laikraščio pavadinimas rodė, kad tai žemaičiams skirtas leidinys, jo redakcija nuosekliai ugdė ir skaitytojų bendranacionalinę savimone. Laikraštyje rašyta ir visai Lietuvai aktualiais klausimais, apie Vilniaus krašto okupaciją bei jo atgavimą, buvo publikuojami kelionių po Lietuvą reportažai.

Ypatingas dėmesys buvo skirtas Klaipėdos kraštui, skaitytojai buvo skatinami juo domėtis, ten dirbti ir kurti lietuviškas organizacijas. Tuo buvo suinteresuoti ir Telšių vyskupijos hierarchai, nes kad Klaipėdos prelatūra buvo Telšių vyskupijos sudėtinė dalis.

1939 m. kovo 22 d. Vokietijai užėmus Klaipėdos kraštą, laikraštis ragino padėti pabėgėliams ir palaikyti ryšius su šiuo regionu, žadino skaitytojų domėjimąsi Šventosios uostu.

Palikimas

1940 m. birželio mėnesį sovietinė okupacija nutraukė „Žemaičių prietelius“ leidybą. Paskutinis jo numeris išspausdintas 1940 m. birželio 28 dieną.

Anuo metu buvęs šio leidinio beveik 5 tūkst. egzempliorių tiražas rodo didelį visuomenės pasitikėjimą juo. Sovietinei ideologijai katalikiškas ir tautiškas laikraštis buvo nepriimtinas. Jis nutilo, bet jo liudijimas apie Žemaitiją išliko. Dabar šio leidinio tyrinėjimas sudaro galimybę geriau suprasti tarpukario Žemaitijos visuomenę, susipažinti su katalikiškų organizacijų veikla ir kelia klausimą: Kaip globaliame pasaulyje išsaugoti regioninį savitumą ir kultūrinį gyvybingumą?